

ПАД ЗОРКАЮ СКАРЫНЫ: ДЗЕЙНАСЦЬ ПОЛАЦКАЙ ФІЛІІ “МАЛАДНЯКА”

Полацкая філія Усебеларускага згуртавання паэтаў і пісьменнікаў “Маладняк” была заснавана 7 сакавіка 1925 г. на базе студыі “Маладняка”, якая з’явілася месяцам раней пры Полацкім педагагічным тэхнікуме. Ініцыятарам стварэння і першым яе кіраўніком быў вядомы паэт Алесь Дудар, які ўзначальваў філію з сакавіка да канца ліпеня 1925 г. Спрабуючы актывізаваць літаратурнае жыццё на Полаччыне, А. Дудар сутыкнуўся з шэрагам праблем: напрыклад, ён доўга не мог знайсці пісьменнікаў і ўвогуле зацікаўленых літаратурай людзей, якія маглі б скласці ядро філіі.

На пачатку жніўня 1925 г. філію ўзначаліў старэйшы і вопытнейшы за А. Дудара Валяр’ян Сянкевіч, настаўнік з 18-гадовым стажам, інспектар сацыялістычнага выхавання ў Полацку (1925 – 1926), адзін з заснавальнікаў Віцебскага кряззнаўчага таварыства (1924), а пазней – старшыня Полацкага кряззнаўчага таварыства (1926). Ён быў таленавітым арганізатарам і здолеў за рэкордна кароткі тэрмін актывізаваць працу філіі. Паколькі набліжаўся 400-гадовы юбілей беларускага кнігадруку, першае, што зрабіў В. Сянкевіч, узначаліўшы філію, – гэта пазнаёміў яе сяброў з постацю Францыска Скарыны, распавёў пра яго ролю ў беларускай культуры і паставіў на парадак дня наступныя пытанні: “1. Аб выданні літаратуры[ага] зборніка, прысьвечан[ага] Скарыне, у мясцовай друкарні сіламі “Маладняку”; 2) “А падрыхтоўцы навогул к правядзенню вечароў, прысьвечаных Скарыне, у Полацку і па райёнах; 3) “пытаньне а пляне працы календарным і тэрсэктывіўным” [4, с. 20].

Адразу ж для запланаванага зборніка была выбрана рэдкалегія ў складзе Я. Дадона, А. Сташэўскага, А. Котава, Ляшкевіча і самога В. Сянкевіча. Меркавалася, што ў зборнік увойдуць артыкулы “Полацак у часы Скарыны” Я. Дадона, “Жыцьцёпіс і друк[арская] дзейнасць Скарыны” А. Котава, “Скарына і яго літарат[урная] творчасць” А. Сташэўскага, “Педагагічная дзейнасць Скарыны” Я. Гольмана [4, с. 20].

На наступным пасяджэнні, 15 жніўня, два аўтары зборніка, настаўнікі А. Котаў і Я. Дадон, прадставілі свае даклады, крыху перафармуляваўшы іх назвы – адпаведна “Францышак Скарына, яго жыцьцёпіс і дзейнасць” і “Эканамічна-сацыяльны нарыс Полаччыны ў XVI стагодзьдзі”. Кіраўніцтва філіі ўхваліла доклад А. Котава, адзначыўшы яго як “вельмі каштоўны”, і рэкамендавала да друку ў зборніку. Мала таго, іншым сябрам філіі было рэкамендавана “скарыстаць доклад як падрыхтоўчы матэрыял к дакладам, якія будуць рабіцца ў гэтай св’ята ў горадзе і па вёсках”. А вось Я. Дадону параілі “леці апрацаваць доклад, значна скараціць – дабавіць пра культурнае становішча ў той час Полаччыны” [4, с. 21].

Толькі пазначыўшы план працы над Скарынаўскім зборнікам і даручыўшы настаўнікам і кряззнаўцам напісанне дакладаў, В. Сянкевіч заняўся распрацоўкай

усіх астатніх планаў працы філіі “на бягучы час”, што абмяркоўваліся на пасяджэнні 22 жніўня. У прыватнасці, гэта датычыла рэгулярнасці сходаў філіі, працы па стварэнні маладнякоўскіх гурткоў, сувязі з суседнімі філіямі, супрацоўніцтва з краязнаўчым таварыствам, павышэння адукаванасці сяброў філіі і інш. [4, с. 22].

5 верасня на чарговым сходзе філіі ўхвалілі наступныя пытанні: *«Даручыць тав. КОТАВУ зрабіць даклад аб Скарыне на настаўніцкім сходзе. Даручыць тав. МЯЛЕШКУ даць у мясцовую газету сьціслы артыкул а Скарыне. Тав. КРЫВІЦКАМУ даручыць напісаць туды-жса а падрыхтоўцы “Маладняку” к сьвяту Скарыны»* [4, арк. 8] (апошняя выйшла ў газеце “Полоцкі пахарь” ад 19 верасня 1925 г.). “Дзень святкавання Скарыны” не сыходзіў з павесткі дня і на далейшых пасяджэннях бюро Полацкай філіі “Маладняка”. Сам Ф. Скарына ў документах філіі пазіцыянаваўся як “першы вялікі беларускі дзеяч” [4, с. 21].

Падрыхтоўка да святкавання 400-гадовага юбілею беларускага кнігадруку, наладжаная Полацкай філіяй “Маладняка” супольна з акруговым краязнаўчым таварыствам, асвятлялася на старонках газеты “Полоцкі пахарь”. Аўтар адной з нататак пісаў, што свята адбудзецца *“ў апошніх лічбах кастрычніка” і “будзе мець шырокі грамадзянскі характар па клябам гораду і ва ўсіх райёнах акругі”*. Імем Ф. Скарыны планавалася назваць сквер на Верхнім замку, Педагагічны тэхнікум, а таксама полацкую друкарню. Меркавалася, што *«ў дзень сьвята з гэтай друкарні выйдзе Скарынінскі Зборнік, падрыхтованы філіяй “Маладняк” у Полацку»* [2, с. 4].

Аднак рэальныя справы разыходзіліся з планамі і жаданнямі: скласці, а тым болей выдаць зборнік філія не паспявала – у тым ліку і таму, што бракавала матэрыялаў. Ужо 20 кастрычніка сакратар бюро філіі Сымон Хурсік звяртаўся па дапамогу да ЦБ “Маладняка”, просячы *“найхутчэй наведаміць, ці будуць прысланы сябрамі Менскай філіі творы, якія павінны былі-б увайсці ў Полацкі зборнік, ахвяраваны Скарыне”* [4, с. 35 – 35 адв.]. Адказ, відавочна, быў адмоўны, бо выданне зборніка было адкладзена і на далейшых пасяджэннях філіі працягвалі разглядаць творы, якія муслі ўвайсці ў кнігу. Так, напрыклад, на сходзе філіі 27 кастрычніка 1925 г. да змяшчэння ў Скарынаўскім зборніку ўхвалілі верш “Ф. Скарыне” Ганны Брэскай [4, с. 9]. Характэрна, што кіраўніцтва філіі пры падрыхтоўцы зборніка спачатку паклапацілася пра навукова-публіцыстычнае і толькі потым пра літаратурна-мастацкае яго нападўненне.

У кастрычніку – лістападзе сябры філіі рыхтаваліся да акруговага з’езда “Маладняка”. Меркавалася, што на ім прагучаць наступныя справаздачы і даклады: Справаздача ЦБ “Маладняка” (А. Дудар), Справаздача бюро філіі “Маладняка” Полацкай акругі (С. Хурсік), “Маладняк і літаратурная дыскусія” (А. Дудар), “Стан сучаснай беларускай літаратуры і інш. галіны мастацтва” (П. Крывіцкі), “Мінулае Полаччына” (А. Котаў) [4, с. 12].

У газеце “Полоцкі пахарь” выйшла яшчэ некалькі публікацый чальцоў філіі: “400-гадовы юбілей” В. Сянкевіча (1926, 1 янв.), “Два юбілеі – 1525 – 1905 – 1925 гг. (Першая друкарня – першая рэвалюцыя)” Я. Дадона (тамсама) і інш. Але запланаваны Скарынаўскі зборнік так і не ўбачыў свет. Прычынай гэтаму сталі,

відаць, пэўныя непаразуменні ўнутры філіі і памылкі кіраўніцтва, пра якія С. Хурсік скардзіўся Цэнтральнаму бюро “Маладняка” 26 траўня 1926 г.: “Праца Полацкай філіі покуль-што крыху закульгала... Я хацеў хоць вучобу паставіць як след... Сарвалі... Прыдзеца зрабіць прачыстку...” [4, с. 79 адв. – 80]. У пачатку вясны 1926 г. спыніліся нават сходы філіі, і “Бюро не магло працаваць арганізавана” [4, с. 17].

Толькі ў канцы вясны – пачатку лета 1926 г. сітуацыя пачала выпраўляцца: па ініцыятыве Бюро пры філіі былі створаныя маладнякоўскія гурткі ў мястэчках Вальныцы і Ветрына. Цягам найбліжэйшых месяцаў за кошт новых чальцоў абнавілася і само Бюро філіі. Быў наладжаны рэгулярны выпуск літаратурнай старонкі ў газеце “Чырвоная Полаччына”, выданнем якой займаўся паэт Алесь Звонак. Яму ж была даручана падрыхтоўка да друку “літаратурна-мастацкага і грамадска-палітычнага альманаха Полацкай філіі” [4, с. 13]. Як вынікае, яго вырашылі выдаць замест запланаванага раней Скарынаўскага зборніка, часткова скарыстаўшы матэрыялы апошняга. Альманах атрымаў назву “Наддзвінне” і выйшаў, мяркуючы па датах пад некаторымі творамі, у самым канцы 1926 года.

Ні адзін з запланаваных раней гістарычных артыкулаў у альманах не ўвайшоў: яго склалі выключна літаратурна-мастацкія творы. Аднак пры гэтым частка з іх прысвечана альбо непасрэдна Ф. Скарыну, альбо тэме гістарычнага мінулага Беларусі ўвогуле і Полаччыны ў прыватнасці. Самым аб’ёмным творам у альманаху стала аповесць Сымона Хурсіка “Францішак Скарына” – адна з першых спробаў адлюстравання вобраз першадрукара ў мастацкай прозе. Дзеянне аповесці адбываецца ў 1530 г. у Вільні. У аснове сюжэту – намаганні Ф. Скарыны па выданні кніг, пошукі фінансавання гэтай справы і, урэшце, пажар, які знішчыў віленскую друкарню. Вобраз Ф. Скарыны ў паказе С. Хурсіка рамантызаваны і асучаснены. Гэта гуманіст, мысляр, чалавек дзеяння, “вялікі палачанін”, “бакалаўр філасофіі”, “доктар лекарскіх навук”, чьё імя вядомае ўсяму вучонаму Захаду. Прагнучы палепшыць свет з дапамогай асветы, ён “адмовіўся ад пыху і блеску каралеўскіх двароў абы толькі працаваць на карысць свайго народу”. Паводле С. Хурсіка, першадрукар ненавідзіць прыгнёт ува ўсіх яго формах, не цікавіцца рэлігійнымі пытаннямі, выступае духоўным апанентам прадстаўнікоў каталіцкай, праваслаўнай і лютэранскай цэркваў. Пажар у друкарні і яе знішчэнне празаік інтэрпрэтуе як вынік падпалу, ініцыяванага польскімі панаімі. На думку В. Ю. Бароўкі, аповесць С. Хурсіка – спроба стварыць “партрэт адукаванага чалавека эпохі Адраджэння на падставе афіцыйных і ўласных аксіялагічных імператываў свайго часу” [1, с. 40].

У цэнтры верша “Францішку Скарыне” Ганны Брэскай – традыцыйны сімвалічны вобраз сейбіта-асветніка “з поўнай жменнай жамчужын-зярнят” [3, с. 82]. У вершы “Полацак” Алеся Дудара адлюстравалася жаданне беларускай інтэлігенцыі 1920-х увекавечыць імя Ф. Скарыны ў тапаніміцы, а таксама планы паставіць у Полацку на Замкавай гары помнік першадрукару (“Замест Сафіійскае – гара Скарыны”) [3, с. 61]. Тэма гістарычнага мінулага закралася і ў іншых творах: “...Хвалі празрыстыя. Жвір на адмелях. / Сонца ружовы ўсход і заход... / Хвалі калісьці крывёй чырванелі, / Край руйнаваўся з году у год. / Ворагі злосныя,

хцівыя ворагі – / Царскай Расеі чыноўнічы люд. / Усё асьмяялі, што родна і дорага, / З роднай зрабілі чужую зямлю...” (А. Звонак, “Полаччыне”) [3, с. 50]; “Пасінеўшы стаяць камяніцы, / а калісь пад зван... шпор – / кадэты хадзілі маліцца / ў праслаўтуй Сафійскі сабор” (А. Александровіч, “Дзвіна” [3, с. 47]); “Быў ён [Полацк] і пад шляхтай, / Быў пад масквічамі, / І з Дзвіной ліліся / Сьлёзы палачан...” (Р. Хвойка, “Над Дзвіной” [3, с. 89]). Францыска Скарыну як постаць “вялікага гістарычнага мінулага” Полаччыны згадаў ва ўступным артыкуле і М. Грашчанка [3, с. 5].

З 2-й паловы 1926 г. пачаўся найбольш плённы перыяд дзейнасці Полацкай філіі “Маладняка”: у “Чырвонай Полаччыне” рэгулярна выходзіла літаратурная старонка з творамі ўдзельнікаў філіі, а ў полацкай друкарні ўбачылі свет яшчэ два альманахі: “Росквіт” (1927) і “Зарніцы” (1928). Удзельнікамі філіі ў розны час былі П. Броўка, Г. Брэская, Я. Відук (Скрыган), М. Грашчанка, А. Звонак, Я. Козік, П. Крывіцкі, В. Маракоў, С. Мілевіч, Я. Падабед, К. Пчалкоў, С. Сямашка, Т. Хадкевіч, Р. Хвойка (Пугач), С. Хурсік, П. Шукайла і інш. У лістападзе 1928 г., у сувязі з рэарганізацыяй “Маладняка”, Полацкая філія была пераўтворана ў філію Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП). Полацкая філія “Маладняка” была больш актыўнай і паспяховай за многія іншыя, за выключэннем, бадай, Аршанскай і Калінінскай, якія мелі магчымасць рэгулярна выдаваць уласныя часопісы. Пэўнай асаблівасцю філіі было заўважнае адчуванне далучанасці да старадаўніх традыцый кнігадрукавання і прыгожага пісьменства, якой удзельнікі філіі былі абавязаны найперш аднаму з яе кіраўнікоў – педагогу і кразнаўцу В. Сянкевічу.

Спіс літаратуры

1. Бароўка, В. Ю. Мастацкая інтэрпрэтацыя асобы і дзейнасці Ф. Скарыны як аксіялагічная праблема / В. Ю. Бароўка // Аксиологический диапазон художественной литературы : сборник научных статей. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2017.
2. Д. Скарыненскае свята / Д. // Полоцкий пахарь. – 1925. – 14 окт.
3. Надзвіньне: літаратурна-мастацкі альманах Полацкай філіі Усебеларускага аб'яднання паэтаў і пісьменнікаў “Маладняк”. – Полацк : Выд. Полацкай філіі “Маладняка”, 1926.
4. Пратакты агульных сходаў і пасяджэнняў бюро, план работы, спісак членаў, анкеты, перапіска з Цэнтральным бюро і інш. дакументы Полацкай філіі “Маладняка” // Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва. – Ф. 225. – Воп. 1. – Адз. зах. 13.